

Ю. В. Лещина
старший викладач,
Національна академія Національної гвардії України
yvтарasenko@mail.ru

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розкрито значущість та цільовий характер програми державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, що стало основою розбудови пропозицій щодо модернізації фінансового забезпечення системи вищої освіти, які базуються на ринкових відносинах і інструментах фінансового ринку. Українська система взаємовідносин сформувалася на традиціях комуністичної ідеології часів СРСР і не відповідає викликам сучасності, виходячи з цього формування національної ліберальної держави вимагає радикальних реформ у всіх сферах, причому центральним питанням усіх реформ повинна бути ідея про громадянське суспільство і свободи, які неможливі без ринкових відносин. На даному етапі за звітами МВФ в Україні відсутня ринкова система, тому саме створення вільного ринку є пріоритетом в реформах, а ключовим питанням серед них є створення ринку в сфері освіти. Враховуючи фінансові можливості держави та домогосподарств, запропоновано створення нової моделі фінансового забезпечення вищої освіти, яка дозволить вирішити питання доступності вищої освіти для різних соціальних верств населення. Ця модель включає етапи акумуляції грошових коштів, які формуються за рахунок частини грошових виплат програми державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми та добровільні внески домогосподарств протягом тривалого часу, етап інвестування цих коштів, який дозволяє їм залишатись на фінансовому ринку та стає підґрунтям для розвитку дитини, а також етап виплат накопичених коштів для фінансування вищої освіти, який співпадає з вступом до вищого навчального закладу.

Ключові слова: фінансування вищої освіти, фінансові ресурси домогосподарств, ринок освітніх послуг.

JEL Classification: D 1, D 14, G 21, P 36.

J. V. Lyeschyna
Senior Lecturer
The National Academy of the National Guard of Ukraine
yvтарasenko@mail.ru

MODERNIZATION OF FINANCIAL PROVISION FOR HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article determines the importance and purposive character of the program of state social assistance to families with children which has become the basis for the development of proposals for the modernization of higher education financial provision. Ukrainian system of relationships has formed on the traditions of communist ideology of the Soviet times and does not meet the challenges of our time, thus the formation of the national liberal state requires radical reforms in all areas, the central issue of all reforms must be the idea of civil society and freedom, which are impossible without market relations. At this stage, the IMF reports that there is no market system in Ukraine, that is why the creation of a free market is the priority for reforms, and the key issue among them is the creation of a market in education. Taking into account the financial abilities of the state and households, a new model of higher education financial support has been offered, which would solve the issue of higher education accessibility for different social groups. This model includes the stages of accumulating funds, which are formed out of a part of the payments of program for state social assistance to families with children, and voluntary contributions from households for a long time, the stage of the investing these funds, which allows them to remain in the financial market and becomes the basis for the child's development, as well as the stage of the payment of accumulated funds to finance higher education, which coincides with the entry into higher education.

Keywords: financing higher education, financial resources of households, education market.

JEL Classification: D 1, D 14, G 21, P 36.

Ю. В. Лещина

старший преподаватель

Национальная академия Национальной гвардии Украины

yvtarassenko@mail.ru

МОДЕРНИЗАЦИЯ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Раскрыто значение и целевой характер программы государственной социальной помощи семьям с детьми, которая стала основой развития предложений по модернизации финансового обеспечения системы высшего образования, основанная на рыночных отношениях и инструментах финансового рынка. Украинская система взаимоотношений сформировалась на традициях коммунистической идеологии времён СССР и не отвечает вызовам современности, исходя из этого формирование национального либерального государства требует радикальных реформ во всех сферах, причём центральным вопросом всех реформ должна быть идея о гражданском обществе и свободах, которые невозможны без рыночных отношений. На данном этапе по отчётам МВФ в Украине отсутствует рыночная система, поэтому именно создание свободного рынка является приоритетом в реформах, а ключевым вопросом среди них является создание рынка в сфере образования. Учитывая финансовые возможности государства и домохозяйств, предложено создание новой модели финансового обеспечения высшего образования, которая позволит решить вопрос доступности высшего образования для различных социальных слоёв населения. Эта модель включает этапы аккумуляции денежных средств, которые формируются за счет части денежных выплат программы государственной социальной помощи семьям с детьми и добровольных взносов домохозяйств в течение длительного времени, этап инвестирования этих средств, который позволяет им оставаться на финансовом рынке и становиться основой для развития ребёнка, а также этап выплат накопленных средств для финансирования высшего образования, который совпадает со вступлением в высшее учебное заведение.

Ключевые слова: финансирование высшего образования, финансовые ресурсы домохозяйств, рынок образовательных услуг.

JEL Classification: D 1, D 14, G 21, P 36.

Постановка проблеми. Велике соціальне розшарування, втрачання взаємозв'язку між рівнем освіти та розміром заробітної плати – все це лише частина проблем, вирішення яких стоїть перед Україною задля подолання низки соціальних та економічних негараздів, а також підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. Їхнє вирішення – досить складний процес, ключовим елементом якого виступає реформування системи вищої освіти як одного з основних елементів розвитку людського капіталу та можливості зменшення соціальної нерівності, а саме у питанні доступності вищої освіти для різних соціальних верств населення, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем фінансового забезпечення вищої освіти присвячені праці українських та зарубіжних учених, таких як І. Абанкіна (Абанкіна, 2015), Г. Беккер (Becker, 1975), Т. Боголіб (Боголіб, 2006), Х. Боуен (Bowen, 1978), В. Гельман (Гельман, 2008), О. Грішнова (Грішнова, 2009), В. Дмитришин (Дмитришин, 2013), В. Ройтер (Ройтер, 2000), С. Салига (Салига, 2010), О. Стельмах (Стельмах, 2003), О. Тимошенко (Тимошенко, 2008), Т. Шульц (Schultz, 1967).

Мета статті. Обґрунтування положень модернізації механізму фінансового забезпечення вищої освіти, які будуються на необхідності пристосування вищої освіти до ринкових умов та введення індивідуальних накопичувальних рахунків задля фінансування вищої освіти.

Основні результати дослідження. Розвиток методів фінансування дає можливість залучення коштів з різноманітних джерел, але для вищої освіти основними залишаються два: фінансові ресурси держави та домогосподарств. Навантаження на видаткову частину кожного з року в рік зростає. Розглянувши досвід України у державному та приватному освітньому кредитуванні, дійшли висновку, що ці методи себе в нашій країні не виправдовують, практика фінансування вищої освіти підприємствами також не набула поширення. Виходячи з цього все фінансове навантаження для здобуття вищої освіти лежить на державі та домогосподарствах, що обумовлює необхідність оптимізації методів та форм фінансування вищої освіти.

Першою спробою підтримки державою здобуття вищої освіти було введення програми пільгового освітнього кредитування, але ця програма мала низку недоліків, у зв'язку з чим не набула широкого визнання. Для вирішення зазначених проблем пропонується модель системи вищої освіти, яка базується на ринкових відносинах та інструментах фінансового ринку, а саме: пропонується така низка реформ:

1. Перехід від безкоштовної системи вищої освіти до контактної у всіх ВНЗ України, крім тих, які готують кадри для силових відомств (військові академії, поліцейські академії, ВНЗ готують кадри для органів юстиції). При цьому пропонується введення персональної системи грантів на навчання обдарованої молоді з відкритим публічним конкурсом (виставлення умов конкурсу на офіційному сайті МОН, зовнішня комісія з представниками європейських університетів, відкриті списки тих, хто виграв гранти осіб). У той же час передбачається скасування всіх пільг на отримання вищої освіти, що є джерелом корупції (більше того зазначимо, що вища освіта є елітарною, що за своєю глибинною суттю суперечить поняттю пільг).

2. Компенсаторним механізмом передбачається використовувати: пільгове кредитування (ставка повинна бути на рівні інфляції на момент оформлення кредиту в національній валюті всю різницю має компенсувати держава) під державні гарантії (проте гарантії повинні зніматися з тих осіб, які були відрховані за неуспішність), зниження прибуткового податку з батьків, у яких діти навчаються в ВНЗ (наприклад з 13 % до 7 %), відсутність оподаткування ВНЗ і їх свобода в розміщенні рахунків в будь-яких банках України. Можливість ВНЗ вести господарську детальність, в тому числі вкладати надлишок коштів в енергоефективність навчальних будівель, лабораторне обладнання, технопарки, фінансові інструменти, які мають високий рівень волатильності (державні облигації, депозити), а також брати участь у створенні і активному управлінні венчурними фондами. Більше того основна діяльність ВНЗ (гроші, отримані від студентів за навчання та гранти, отримані на наукові дослідження) не повинні обкладатися податками і зборами, а обладнання іноземних виробників має розгальмовувати без мит і збору ПДВ.

На рис. 1 подано авторську модель структурно-функціональної побудови руху грошових потоків при модернізації фінансування вищої освіти.

Нова модель включає три ланки відносин: акумуляцію коштів, їх інвестування та виплати, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою.

Акумуляція коштів – ключовий момент функціонування, який формується за рахунок його джерел: держави та домогосподарств. Використовуючи досвід Росії, пропонуємо в основу фінансових ресурсів нової моделі фінансування покласти соціальні кошти, які держава виділяє для допомоги сім'ям з дітьми.

Згідно з Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» встановлюється визначена сума коштів, яку сім'я отримує при народженні дитини, залежно від їх кількості. Ці кошти повинні бути витрачені за цільовим призначенням, тобто на потреби дитини, але в Законі не відзначені конкретні напрямки видатків цих коштів. В реалії державна допомога найчастіше витрачається на поточні потреби: виховання та розвиток, під чим розуміють все необхідне – від їжі до іграшок та освітніх закладів. Тобто ці кошти повинні бути спрямовані на допомогу батькам у забезпеченні необхідного мінімуму для її розвитку.

Розмір державної допомоги, як і види програм, різняться залежно від країни. Так, в Іспанії ці кошти складають 1500 євро, в Польщі за народження дитини платять 120 євро, в Німеччині жінка отримує кошти у розмірі 67 % її заробітної плати за останній рік перед пологами, в Естонії отримують близько 310 євро, а у США допомога за народження дитини відсутня («Пособие на ребенка», 2011). Поряд з цими коштами також передбачена державна допомога, яка сплачується раз на місяць у встановленому законом порядку. Але нашої уваги потребують кошти розвитку. В Україні Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» також встановлена ця державна підтримка у розмірі у 2013 р.: на першу дитину – кратний 30 розмірам прожиткового мінімуму; на другу дитину – кратний 60 розмірам прожиткового мінімуму; на третю і кожну наступну дитину – кратний 120 розмірам прожиткового мінімуму. А з 2014 р. розмір цих коштів складає 41280 грн на кожну дитину («Допомога при народженні», 2014).

Призначення цих коштів можна охарактеризувати як кошти, спрямовані на допомогу батькам для розвитку дитини або покращення соціальних умов, необхідних для повноцінного розвитку дитини. Пропонуємо надати цим коштам визначеного цільового характеру, а саме бути спрямованими на здобуття освіти, охорону здоров'я та покращення житлових умов дитини. Зважаючи на це, пропонуємо залучити ці кошти до програми отримання вищої освіти. Також домогосподарства мають можливість робити добровільні внески на користь дитини, що є додатковими джерелами та збільшують можливості досягнення соціальної мети у майбутньому.

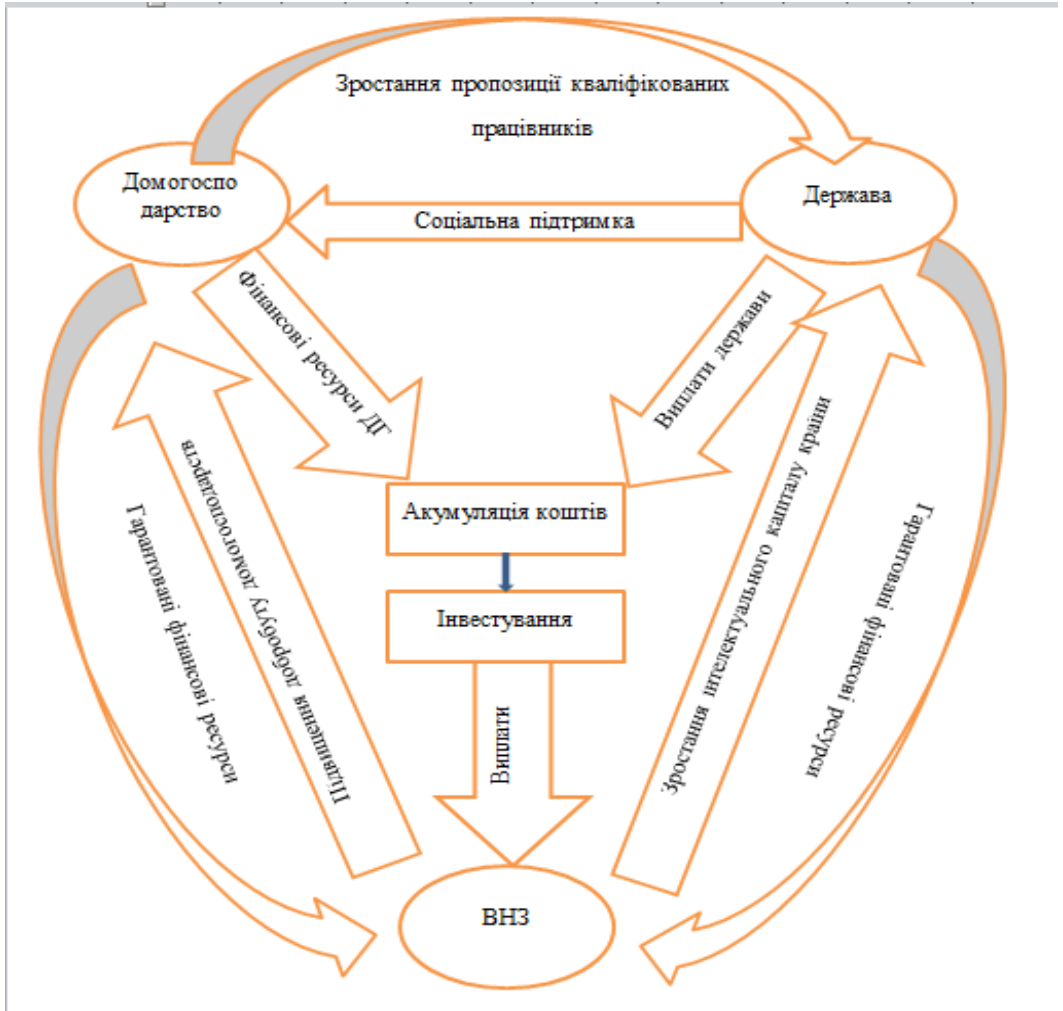

Рис. 1. Структурно-функціональна побудова руху грошових потоків при модернізації фінансування вищої освіти
Джерело: авторська розробка

Після акумуляції коштів протягом часу, доки дитина не закінчить загальноосвітню школу, кошти накопичуються. Зазначимо, що оскільки кошти мають соціальний характер, вони повинні бути захищені від знецінення, що стане підґрунтям для зацікавленості домогосподарств у цій програмі; мають бути забезпечені рівноправність усіх учасників, а також гарантії держави у виплатах по ній.

Інвестиційна стадія одна з ключових. Об'єктами інвестування, в силу нерозвиненості ринку цінних паперів, можуть виступати державні облигації. Відмінністю даної моделі при інвестуванні є визначений термін 17 років та повна капіталізація отриманого доходу у попередньому періоді.

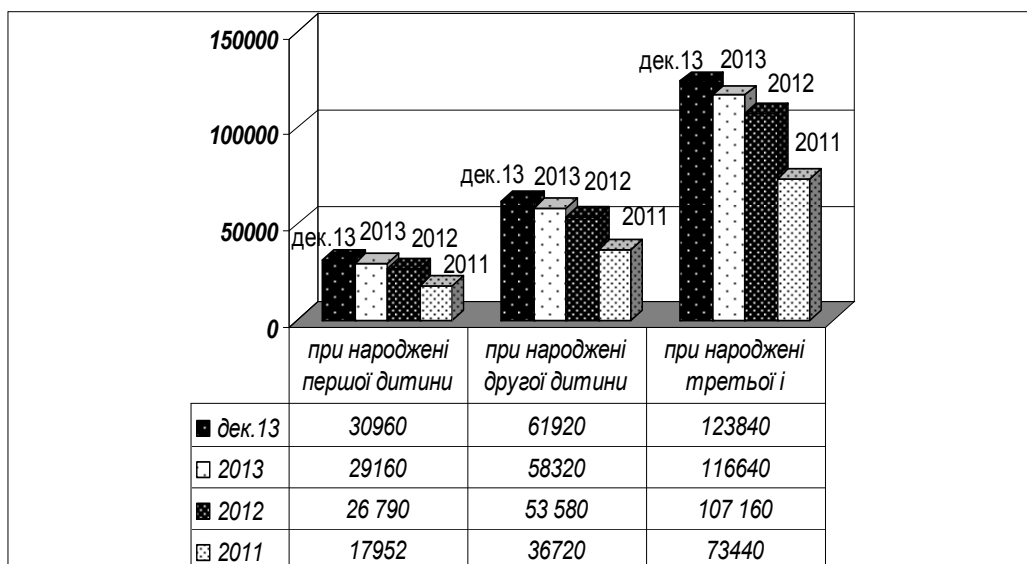

Рис. 2. Динаміка коштів розвитку на дитину в Україні
Джерело: (Допомога при народженні дитини – 2014)

Рух фінансових ресурсів забезпечення вищої освіти при введенні у механізм фінансування нової моделі фінансування зміниться, зберігаючи при цьому існуючі джерела фінансування. В існуючій моделі фінансування вищої освіти кошти державної допомоги сім'ям, маємо припущення, не доходили до фінансування вищої освіти хоча б з огляду на те, що це великий відрізок часу між двома подіями. Це є першою відмінністю нової моделі, де вказані кошти залучаються до фінансового середовища та «працюють» на майбутнє дитини, що також призводить до припинення прямої співпраці держава – домогосподарство. Новий механізм фінансування вирішить питання доступності освіти, приведе до зменшення ризиків втрати можливості оплачувати вищу освіту. З боку системи вищої освіти перевагами є можливість прогнозування надходження грошових коштів, що дасть змогу установам вищої освіти планувати свої видатки, а також зробить рух фінансових ресурсів прозорим, що зменшує корумпованість вищої освіти.

На індивідуальному рівні початок накопичення коштів співпадатиме з першою виплатою коштів допомоги при народженні дитини. Перший етап – відрухання певної частини коштів (1/4 частини коштів). На початковому етапі розробляється персоналізована програма та відкривається рахунок на ім'я дитини в Ощадбанку. Саме на нього держава перераховує суму допомоги на дитину, а також даний рахунок можуть поповнювати батьки, причому сума мінімального внеску не повинна бути лімітована. Ще однією статтею поповнення депозиту можуть бути бонуси, отримані від виграшу в спортивних змаганнях, олімпіадах школярів, участі в інших рейтингових конкурсах (МАН і т. д.). Більше того, гроші з такого депозиту можуть бути інвестовані банком тільки в державні облигації. З моменту початку накопичення доходи, що отримані за рахунок інвестування, приєднуютимуться до бази нарахування подальших платежів. Такого роду проект необхідно підтримувати соціальною рекламою і розвивати рівень довіри громадян до даного проекту.

Нова модель фінансування базуватиметься на накопичувально-солідарних засадах. Солідарна частина полягає у тому, що кожній дитині держава виділяє рівну частину коштів для її розвитку. Накопичувальна частина складатиметься з поділу коштів на

видаткову частину допомоги та накопичувальну, яка складатиме визначений розмір та накопичуватиметься протягом 17 років. Крім цих коштів, у накопичувальну частину входять індивідуальні внески на користь дитини, що збільшуватиме її можливості на фінансування вищої освіти.

Таке поєднання індивідуальної та суспільної частин матиме такі переваги: поєднання солідарних та індивідуальних коштів вирівнює можливості майбутніх абітурієнтів; формує стабільні фінансові ресурси для ВНЗ; робить прозорою систему фінансування ВНЗ та контролю за використанням коштів.

Поряд з контрактною формою навчання, на заміну бюджетній формі пропонується розвиток грантового фінансування. Гранти можуть видаватись з різних джерел – як від ВНЗ, так і від незалежних організацій та підприємств. Підкреслимо на адресності виділення грантів. Це ключова особливість ринкової моделі функціонування системи вищої освіти. Однак і в цій моделі є можливість корумпованих схем, а саме виділення грантів по неформальним домовленостям. Єдиний спосіб протистояти даній практиці полягає в прозорих правилах проведення конкурсу (повна інформація на офіційних сайтах, онлайн заявка, обмежений перелік необхідних документів), а також зовнішня незалежна експертиза.

Висновки. З проведеного вище дослідження можна визначити, що запровадження зазначених реформ у фінансуванні вищої освіти, призначенням яких є акумулювання та приріст коштів для розвитку людського капіталу майбутніх поколінь, матиме велике соціальне значення, підвищуватиме ефективність державної підтримки дітей та розширюватиме можливості для побудови соціальної економіки.

Найголовнішим результатом за масштабами держави, який досягається за рахунок введення нової моделі фінансування вищої освіти та неможливого без визначених реформ, це створення ринку освітніх послуг, що дозволить розвиватись українській вищій освіті та підвищити конкурентні позиції на світовому освітньому ринку. Для більш глибокого обґрунтування запропонованих реформ у подальшому необхідно підтвердження економічними розрахунками переваг ринкової моделі для вищої освіти.

Література

1. Абанкина И. В. Образование: устремленность в будущее / И. В. Абанкина // Притяжение образования: Пятое Сабуrowskie чтения : тез. докл. – М. : Логос, 2015. – С. 188–199.
2. Becker G. S. Human Capital: a Theoretical and Empirical Analysis, with special reference to Education / Gary S. Becker. – 2 nd ed. – New York : National Bureau of Economic Research, 1975. – 268 p.
3. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія / Т. Боголіб. – К. : Міленіум, 2006. – 506 с.
4. Bowen H. R. Investment in learning / H. R. Bowen. – San-Francisco: Jossey-Bass, 1978. – 475 p.
5. Гельман В. М. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. М. Гельман. – Донецьк, 2008. – 21 с.
6. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення : монографія : у 2 ч. / О. А. Грішнова, В. Є. Шедяков, В. М. Лич та ін. ; Київський національний університет будівництва і архітектури. – К. : КНУБА. – 2009. – Ч. 2. – 234 с.
7. Дмитришин М. В. Формування та ефективність фінансового механізму вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. В. Дмитришин. – Х., 2013. – 20 с.
8. Ройтер В. Финансирование образования: Международные модели, пути, опыт и мышление [Электронный ресурс] / В. Ройтер. – Режим доступа : <http://www.ecsocman.edu.ru/univman/msg/18071517.html>.
9. Салига С. Я. Стан і тенденції фінансового забезпечення сфери вищої освіти / С. Я. Салига, В. М. Гельман, Л. І. Кирилова ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 55 с.
10. Стельмах О. Особливості франчайзингу та індаументу в системі фінансування вищих навчальних закладів / О. Стельмах // Вісник Тернопільської Академії народного господарства. – 2003. – № 5. – С. 82–87.
11. Тимошенко О. В. Фінансові аспекти конкурентоспроможності вищої освіти в Україні : монографія / О. В. Тимошенко, В. А. Федорова ; Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ : Пороги, 2008. – 392 с.
12. Schultz T. W. The Rate of Return in Allocating Investment Resources to Education / Theodore W. Schultz // Journal of Human Resources. – 1967. – Vol. 2 (3). – p. 293–309.

13. Пособие на ребёнка в странах Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.domeuropa.eu/womens/27-womens/67-posobiya-na-rebenka-v-stranax-evropy>
14. Допомога при народженні дитини – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.i-law.kiev.ua/?p=130>

References

1. Abankyna, I. V. (2015). Education: focus on the future. Moskow. Attraction education: Fifth Saburovskye reading, 188-199.
2. Becker, G. S. (1975). *Human Capital: a Theoretical and Empirical Analysis, with special reference to Education* (2d ed.). New York: National Bureau of Economic Research.
3. Boholib, T. N. (2006). *Financial support for the development of higher education in the transformation period*. Kyiv: Millennium.
4. Bowen, H. R. (1978). *Investment in learning*. San-Francisco: Jossey-Bass.
5. Gelman, V. N. (2008). Financial support for higher education in. (Master's thesis). Zaporizhzhia National University under Ministry of Education and Science of Ukraine, Donetsk.
6. Grishnova, A. A., & Shedyakov, V. E., & Leach, V. M. (2009). *Human Capital Ukraine: state, problems and prospects playback*: in 2 ch. Kyiv: KNUCA.
7. Dmytryshyn, M. V. (2013). Formation and effectiveness of the financial mechanism of higher education institutions. (Master's thesis). Kharkiv National Economic University, Kharkiv.
8. Reuter, B. (2000). Financing education: The International model, ways, experience and thinking. Retrieved from <http://www.ecsocman.edu.ru/univman/msg/18071517.html>.
9. Salyha, S. J. (2010). Status and trends of financial provision of higher education. Zaporizhzhia: CPU.
10. Stelmach, A.N. (2003). Features of franchising and endowment in the system of financing of higher educational institutions. Ternopil. *Herald of the Ternopil Academy of National Economy*, 82-87.
11. Tymoshenko, O.V. (2008). *Financial aspects of competitiveness higher education in Ukraine*. Dnipropetrovsk, Porohy.
12. Schultz, T.W. (1967). The Rate of Return in Allocating Investment Resources to Education. Texas. *Journal of Human Resources*, Vol. 2 (3), 293-309.
13. *Benefit to the child in the countries of Europe* (2011). Retrieved from <http://www.domeuropa.eu/womens/27-womens/67-posobiya-na-rebenka-v-stranax-evropy>
14. *Help the child at birth* (2014). Retrieved from <http://www.i-law.kiev.ua/?p=130>